

## Nové a svoboda / Svoboda a determinace

Máme-li myšlenkově, tj. v celkovém chápání, vzít skutečnost „svobody“ vážně, musíme odmítnout pankauzalismus, tj. pojetí, podle kterého má všechno svou příčinu (resp. své příčiny) a je v tom smyslu jednoznačným následkem toho, co předcházelo. Má-li být „svoboda“ možná, a to už jenom ve své nejjednodušší podobě, musí být sestavení příčin v jistém smyslu „neúplné“, tedy nedostačující k vyvolání jednoznačného následku. Tzv. příčiny musí být tedy nutně pochopeny jako pouhé předpoklady či podmínky všude tam, kde se má kauzální nexus jakoby „otevřít“, aby umožnil vznik situace, z níž jsou v určitém ohledu nejméně dvě cesty, dvě východiska. Jakkoli tedy mít mnoho okolností nepochybně determinující charakter, svoboda je možná jen tam, kde uprostřed mnoha daných a v daném okamžiku nezměnitelných „vlivů“ zůstává jakási mezera, průlina, jíž může vstoupit do hry nový moment, totiž „svobodný“ akt. Ovšem na této nejnižší úrovni nemůže takový „svobodný“ akt znamenat nic víc a nic jiného než jakýsi „akt nazdařbůh“, takže se jeví jako „náhoda“. Může se však za jistých okolností stát, že tento jakoby „náhodný“ moment může být „ovlivněn“ nikoli z minulosti (to jsme už vyloučili předpokladem „průliny“), ale z budoucnosti. To zajisté nějak tušil už Aristotelés, a právě proto mezi své „příčiny“ zařadil také „příčinu télickou“ (causa finalis). Protože však ve svém myšlení stále zůstával sevřen v mezích „předmětnosti“, nedovedl TÉLOS pochopit jako ne-*jsoucí*, ale pojímal jej stále jako „*jsoucí*“, byť zvláštního druhu. V pozdějších recepcích Aristotelova pokusu došlo jen v ještě výraznějším důrazu na to, co je „aktuálně *jsoucí*“, a tím k ještě menší pravděpodobnosti, že se za „skutečnost“ bude považovat i to, co takto „*jsoucí*“ není. A vždy znovu se různí myslitelé vraceli k argumentu, že nic není „bez příčiny“. To je třeba opravit v tom smyslu, že téměř nic není bez příčiny; výjimku však představuje „nové“. Zde je ovšem zapotřebí upřesnit, co rozumíme „novým“: všechno skutečně nové, nemá-li hned pominout a být tak bez možnosti cokoli dále ovlivnit (a také bez možnosti, aby něco dalšího mohlo na toto nové navázat), se musí uskutečnit (uplatnit, realizovat) tak, že určitým „novým“ způsobem aranžuje resp. zorganizuje něco z toho, co už tu bylo a je a má jakousi setrvalost, tj. schopnost aspoň nějaký čas setrvat v relativně pevné, aspoň navenek relativně neměnné či málo a pomalu proměnlivé formě. Ale také způsoby, jak je nějaké „nové“ schopno takto „organizovat“ okolnosti či podmínky, které má zrovna k dispozici, musí toto „nové“ mít nějak „po ruce“, a to ne pouze jako výsledek vlastních zkušeností, nýbrž i tak, že nějak naváže na zkušenosti jiných, dřívějších „nových“ výkonů uskutečnění. Ovšem přístup k těmto cizím zkušenostem (zkušenostem jiných „nových“) je otevřen jen „svobodným“ formám „navazování“.

(Písek, 040302-1.)